

BURSA'NIN DİL VE KÜLTÜR HAZINESİ

Nevzat GÖZAYDIN

Türkiye'nin en büyük kentlerinden biri olan Bursa, binlerce yıllık bir tarihe sahiptir. Ancak asıl önemini Osmanoğulları'nın dönemi sırasında sağlamış, bir ara Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış ve dolayısıyla da ilk sultanlardan başlayarak birçok sultan türbesini, tarihî anıtları, kitabeleri, mezar taşlarını vb. dil ve kültür malzemesinin ana kaynaklarını topraklarında barındıran, doğal yapısıyla da dikkatleri çeken bir kentimizdir. Son yıllarda artan göçler ve sanayi hamleleriyle de göze çarpan Bursa, son birkaç yıldır yayımladıkları güzel çalışmalarla da yayın hayatını renklendirmiştir. Özellikle Bursa Büyükşehir Belediyesi olarak yayın hayatına kazandırdıkları önemli kitaplarla dilimize ve kültürümüze hizmetlerini devam ettirmiştir ve içinde bulunduğumuz yıllarda da ettirmektedir.

İşte bu değerli ve kaynak eser niteliği taşıyan eserler, bir hayli pahalı baskılarla da olsa kitaplıklarımızı zenginleştirmiştir. Bursa Büyükşehir Belediyesinin çatısı altında kurulmuş olan Kültür A.Ş. ile Bursa Araştırmaları Merkezi çıkardıkları ciltlerle nadide bir kitaplık oluşturmuşlardır. Bir yandan tarihî önem arz eden belgeler hem de orijinalleriyle basılırken ve yorumlanırken diğer yandan güncel

konularla da ilgili birçok kitap gün yüzüne çıkarılmıştır. Osmanlı tarihine damgasını basmış olan anıtların, kitabelerin, mezar taşlarının vb. eserlerin ayrı ayrı ciltler hâlinde yayımlanmış olması, o dönemlere ait dil malzemesinin de değerlendirilmesi yolunda ciddi adımların atılmasını sağlamıştır. Bu tür eserlere bir örnek vermek gerekirse *Bursadaki Pınarbaşı Mezarlığı* başlığını taşıyan iki ciltlik büyük boy kitapta; 800 kadar Türkçe, 16 Arapça-Türkçe mezar taşı yer almaktadır. Yüzyıllara göre döküm yapıldığında 15. ve 16. yüzyılda 10'ar, 17. yüzyılda 3, 18. yüzyılda 83, 19. yüzyılda 431 ve 20. yüzyılda 223 adet mezar taşı olduğu görülür. Zamanı belirlenemeyen 122 taş olduğunu da göz önüne alırsak

bu taşların, dönemlerinin dilini en iyi aktaran kanıtlar olduğu anlaşılır.

Bugün burada daha önemli bir kitap dizisinden söz etmek istiyorum. Son yıllarda UNESCO'nun bir hayli önem verdiği, bizlerin de Türkiye'de sık sık adını duyduğumuz ve faaliyetlerine şahit olduğumuz bir konu, gündemde kalmaktadır. "Somut Olmayan Kültürel Miras" başlığı altında toplanan çeşitli konular, dil başta olmak üzere, birçok kültür varlığıyla yakından ilgilenmekte ve yayımlanan eserlerle de dikkatleri çekmektedir. İşte Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı da aynı başlık altında yapılan çalışmalara hız vermiş, derlemeler yaptırmış, araştırmacılarla birlikte köylere kadar giderek metinler tespit etmişlerdir. Bugüne kadar büyük boy ve çok renkli olarak ciltli basılan sekiz kitap yayımlanmıştır. Sadece adlarını versem bile, bu hazinenin ne kadar önemli olduğu anlaşılır:

a. *Bursa Köylerinde Ninniler, Maniler, Ağutlar, Türküler, Giyim Kuşam ve Halk Oyunları-I*, 403 s.

b. *Bursa Köylerinde Sözlü Anlatımlar-I*, 314 s.

c. *Bursa Köyleri-I*, 343 s.

d. *Bursa Köylerinde Halk Hekimliği, Uygulama Örnekleri ve İnanışları-I*, 201 s.

e. *Bursa Köylerinde Ekimden Hasata, Hasattan Sofraya Yemek ve Mutlak Kültürü-I*, 298 s.

f. *Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncakları-I*, 246 s.

g. *Bursa Köylerinde Gelenek ve Görenekler-I*, 422 s,

h. *Bursa Köylerinde Geleneksel Mimari ve Arkeoloji-I*, 461 s.

Hemen her ciltte önce araştırmacıların konu hakkında yaptıkları araştırmalar, özellikleri, önemleri ve teferuatı hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra alfabetik sırayla köyler sırayla dizilmiş, oralardan elde edilen bilgiler sergilenmiştir. Ayrıca adı geçen köyün ve ilgili konunun renkli fotoğrafları eklenmiştir. Bizi çok yakından meşgul eden yöre ağızlarına ait kelimeler de kitapların sonunda açıklamalarıyla aktarılmıştır. Bu kelimelerin büyük bir çoğunluğunun da *Halk Ağızlarından Derlemeler Sözlüğü*'nde (TDK Yay.) bulunup bulunmadığının tespiti gerekmektedir.

Burada ilk olarak ele almak istediğim cilt, ağırlıklı olarak halk edebiyatı içinde değerlendirilen "ninniler, maniler, ağutlar ve türküler" cildir. Türkçenin en güzel örneklerinin yer aldığı bu türler içinde bulunan türküler, hem tarihî değer hem de edebî zevk bakımından kendine has bir yerdedir. "Türküler Dolusu" başlıklı şiirinde Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şu dizeleri bunu en açık bir şekilde gösterir:

"Şairim / Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası, / Ayak seslerin den tanırım. / Ne zaman bir köy türküsü duysam, / Şairliğimde utanırım. / Şairim, / Şiirin gerçeğini köy türkülerimizde bulmuşum, / Türkülerle yunmuş yıkanmış dilim, / Onlarla ağlamış. Onlarla gülmüşüm... Ah bu türküler /Türküle-

rimiz / Ana südü gibi candan / Ana südü gibi temiz / Türkülerde tüter dağ dağ yayla yayla / Köyümüz, köylümüz, memleketimiz. / Ah bu türküler köy türküler / Dilimizin tuzu biberi.” (*Dol Karabakır Dol*, T. İş B. Yay., İstanbul 2007, 6. baskı, s. 193)

Bu kitabın ilk sayfaları araştırmacılara ayrılmış. Kültür Bakanlığının mahallî sanatçılarından Cengiz Bütün (Menteşeli Cengiz) “Uludağ’ın Eteğinden Türküler” başlığını taşıyan yazısında, bir sanatkâr hassasiyetiyle kendi yöresinin türkülerini hakkında bilgiler veriyor (s. 6-7). Halk müziğimizin duayen isimlerinden Yücel Paşmakçı, “Türk Halk Müziği Derlemeleri” içinde genel olarak türkülerimizin tarih içinde nasıl derlenip yayımlandığını, Türkiye’deki ilk derlemeleri yapan kuruluşları özet olarak aktarmıştır. Afyon Devlet Konservatuvarı Halk Müziği Bölümü görevlilerinden Özlem Elitaş ise halk oyunlarımız arasında yaygın ve önemli bir yeri olan ‘Güvende’ konusunu işlemiştir. Bu kelimeyi *Türkçe Sözlük* (TDK Yay., Ankara 2011) almamışsa da *Derleme Sözlüğü*’müzde dördüncü anlamı sevinmek olarak yer alır. Kökünün *güven-* fiili olduğu da açıktır. Çeşitli kaynaklarda güvende hakkında verilen bilgileri karşılaştıran Elitaş, yazısında değişik örneklerin metinlerini de vermiştir. Nihan Tahtaişleyen “Fıraklama” başlığını verdiği yazısında, bu kelimenin anlamının yöresinde ‘türkü yakmak, mani atmak, türkü atmak, ağıt yakmak’ anlamları taşıdığını belirtiyor. Genellikle doğaçlama söylenen bazı fıraklama örneklerinin de

yer aldığı sayfalar ilginç notlarla doludur. Halk müziği ile ilgili iki yazıdan sonra araştırmacı, emekli öğretmen Özer Güleç ‘Ağıtlar’ konusunu ele almıştır. Ölü evinde genellikle söylenen ağıtların pek çoğu hafızalardan silinip gitmiştir. Kaydedilebilen bazı ağıtları öyküleriyle birlikte veren Sayın Güleç, önemli bir eksiği de böylece kapatmıştır. Abdürrahim Karademir’in “Pırpıt-Kırpıt” (bir tür giysi) yazısında konusundaki görüşlerini dile getirmiştir.

Kitabın bu inceleme yazılarından sonra başlayan sayfaları metinlere ayrılmıştır. “Bursa Köylerinden Derlenen Maniler” (s. 49-98) sayfalarında aktarılan metinlerde hem kaynak kişiler belirtilmiş hem de görüşmeyi yapan kişinin adı verilmiştir. Bu tür derlemelerde; çoğu zaman bu önemli iki ayrıntı hep ihmal edilmekte, metinler çalاکalem aktarılmaktadır. Dolayısıyla bu tür kaynağı, derleyeni, yeri belirtilmeyen manilerin bilimsel olarak değerlendirilmesi de mümkün olamamaktadır. Bu metinler içinde Ramazan manileri, düğünlerde söylenen maniler, karşılıklı atışma şeklinde olan maniler ayrı ayrı gösterilmiştir. Ayrı ayrı köylerden derlenen maniler arasında birçok ortak maninin de bulunduğu görülmektedir. “Bursa Köylerinden Derlenen Ninniler”den (s. 99-123) sonra türküler ve hikâyelerin verildiği bölüm (s. 177-262) türkü notalarının da aktarılmasıyla zengin bir görüntüye sahiptir. Daha sonra oyunlarda kullanılan araç-gereçler ile giysi parçaları adlarıyla, renkli fotoğraflarıyla sayfalarda yer almıştır. Kitabın son

sayfaları “Bursa Köylerinde Kullanılan Kelimeler ve Anlamları” başlığı altında bir sözlükte toplanmıştır (s. 397-403). Kitabın daha da kullanışlı olması amacıyla arka cilt kapağı içinde bir de CD yer almaktadır.

Son yıllarda UNESCO desteğiyle yürütülen “Somut Olmayan Kültürel Miras” çalışmalarında UNESCO Türkiye temsilcisi Prof. Dr. Öcal Oğuz ve arkadaşları (Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Bölümü) çok önemli atılımlara imza atmışlardır. Bu yeni dalda

lisansüstü çalışmalarla uzman yetiştirmişler ve sahada uygulamalarla kendilerinden söz ettirmişlerdir. Yüzlerce yıllık dilimizin ve kültürümüzün günümüzdeki görüntülerini ortaya çıkaran elemanları kutluyorum. Bu arada sözünü ettiğim ciltleri hazırlayan, onlara emeği geçen bütün yöneticileri de alkışlıyorum. Bursa araştırmalarının devam ettiği 2017 yılında benim de bir ara katıldığım çalışmaların sürdüğü ve yeni ciltlerin hazırlanarak yayımlanacağı konusunda da sabırsızlığımı belirtmek isterim.